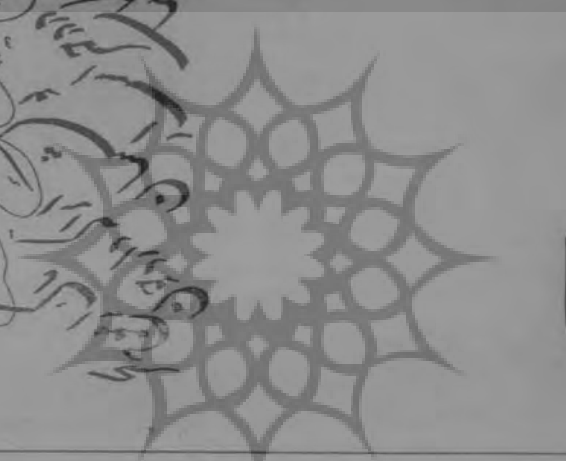

از : موسی گرمارودی

نگاهی گذرا

بر :

از صبا تا نیما

و ان کا والدین کھروا
 ما اصرار
 و لعلون الیخون و ما یقو
 المدد و المند
 للعاملین للذی
 و جم الامم و المسلمین
 للمعروف و المنکر
 کما لرحمت ربکم
 صلوة علیہ و آله
 امت را که با
 خون لوسان

نوشتهی : یحیی آرزین پور .
 ناشر : شرکت سهامی کتابهای جیبی

در سال ۵۰ ، دو کتاب خوب ، - به معنی - به دست نگارندهی این سطور رسید : یکی تصنیف و دیگری تالیف و تصنیف توام ، اولی « در سوگ سیاوش » از شاهرخ مسکوب که صاحب نظران ، به هنگام ، با نقدهای سزاوار و کامل ، به واری و شناساندن و نمودن والایی آن ، در مطبوعات پرداختند . دو دیگر « از صبا تا نیما » از یحیی آرزین پور که در آخرین ماه سال ۵۰ ، به همت « انتشارات جیبی » ، در دو جلد به قطع بزرگ و در مجموع ۹۹۲ صفحه ، با چاپی نفیس ، انتشار یافت .

هنوز از نشر کتاب اخیر ، هفته ای در گذشته بود که از طرف ارباب فضل و محققین و اهل قلم ، شناخته آمد و به عنوان یک مرجع ، مراجع بسیار یافت (۱) ، مشار الیه بالبنان گردید ، و در هفته دوم اردیبهشت ، در یکی از جراید (۲) ، در شمار کتابهای پر فروش ، نام برده شده که با توجه به قیمت سنگین - اگر چه سزاوار - آن : (۷۰۰ ریال) ، و تهی دستی طبقات کتابخوان ،

این نتیجهی مطلوب ، شادمانی آورست که : مردم ، کتاب خوب را باز می شناسند و به هر قیمت ، خواهند خرید . و همینجا می توان « هر روز یک عمل و عوامال » کمی تیراژ کتاب ، « فوق العاده » نبودن اکثر کتابهای چاپ شده را نیز بر شمرد . زیرا می بینیم در همین چند سال اخیر ، کتابهایی که در زمینهی موضوع خود ، برجسته تر آمده و به نوعی برآورندهی نیاز راستین معنوی مردم شده اند ، از تیراژی سزاوار نیز برخوردار بوده اند .

با تصفحی در این کتاب ، می توانیم رنج بلند آرزین پور را در فراهم آوردن اسناد و مدارک و جمیع و ضبط مواد تحقیق ، دریابیم وهم ذوق سرشار و افراورا در گزینش و جرح و تعدیل مطالب و آنگاه پرداخت و تنظیم و ترتیب و توالی دادن مواد خام و گسترده و انبوه کار ، به گونه ای که در مجموع ، کتابی چنین بلند و ارجمند به وجود آید .
 « رشید یاسمی » در « آیین نگارش تاریخ » ، در ذیل عنوان « رنج محققین » ، جمله هایی آورده است که در این مقام تداعی شد :
 « ... تنقیح منتهای تاریخی و یافتن رشتهی انتساب آنها به یکدیگر و ... رنجی جانگشا است

و صفات خاصی برای حسن انجام آن ضرور ، طبایع اشخاص در این راه متفاوت است ، بعضی حوصله ندارند که خود را در سنگلاخ تحقیق متون و تدقیق اسناد بیندازند ...

ترقی این علم ، نسبت مستقیم با تخصص محققین در رشته های محدود دارد به این شرط که هر کس صاحب ذوق تحقیق است در این راه قدم بردارد نه اینکه به تقلید و از روی تکلیف محقق شود ، نخستین شرط تحقیق استعداد و میل فطری این کار است ... بزرگترین هنر محقق ، صبر و احتیاط است باید در میان سیل حوادث چون کوه اسوار ماند و ... » (۳)

به راستی می توان آرزین پور را بسیار ستود که جمیع خصائل یک محقق خوب ، از سختکوشی و هموار کردن رنج بسیار بر خویش و احتراز از خیال پردازی و استحکام نظر ورای و امانتداری ، در او جمع است ، کتاب حاضر آینهی است که چهره ی زحمت کشیدهی او را ، همراه با همه ی آن فضایل که برشردیم در آن می توان دید . بر آنچه گفتیم ، خصایص ممتاز و مشخص دیگری نیز می توان افزود ، از جمله :
 تواضع علمی اوست که حتی در قامت کوتاه

پیشگفتار او ، برای کتاب بلند ، به چشم می خورد. در محیطی که برخی از نویسندگان، برای رساله‌ی ۵۰ صفحه‌ی ، کمتر از ده صفحه پیشگفتار ، تدارک نمی بینند و در چند و چون و چه و خم کار خود ورنجها که برده اند و سخنها که در راه فراهم آوردن آن ، بر خود هموار کرده اند ، سخنها می رانند و احیانا کار خود را منحصر و فرد اعلا می دانند ، اینهمه آسانگیری کار و تواضع ، چشمگیر است :

آنچه می آورد نه تنها در ستایش کار خویش ویا بر شمردن درجات تعب و مضامینی که در این راه بر او حتما وارد آمده ، نیست ، بلکه کلیدی است برای فتح باب قرائت کتاب و ایجاد آگاهی بیشتر و اشارات و اماناتی است برای قضاوتی درست در خواندن و بهره گیری از مطالب :

« ... در این کتاب از شرح احوال و آثار سخنورانی که جز بیروی از قدا یا همعصران خود ، کاری نکرده و در سیر تکامل ادبیات ، چندان موثر نبوده اند - و متأسفانه شماره ی آنان بیش از حد تصور زیاد است - صرف نظر کردم و تنها به ذکر احوال و آثار کسانی که محیط ادبی و اجتماعی عصر خود و زمان آینده ، کما بیش منشا اثر بوده و به اصطلاح در سر پل یک تحول نسبتا محسوس قرار داشته اند ، پرداختم . هرگز سعی نکردم که بهترین آثار را - چنانکه رسم است - در این اوراق گنجانم و جهت ضعف کار هر نویسنده و گوینده را نادیده بگیرم و مخصوصا از هر شاعر و سخنوری چندین نمونه آوردم تا خوانندگان بتوانند با سبک و اسلوب هنری گویندگان و نویسندگان عمده ی دوره ی موضوع بحث ، به خوبی آشنا گردند ...

... در اجرای مقصود ، با حوصله و دقت و احتیاط در آثار و احوال هر یک از سخنوران و دوره ی خلاقیت هنری آنان تفرس کرده ام و در تحقیق مطالب و تشخیص غث و سمین اقوال مولفان صاحب نظر ، تاجایی که از قدرت من ساخته بود ، فرو نگذاشته ام و تا به صحت قولی اطمینان نداشته ام ، لااقل از تأیید آن ، خودداری کرده ام ...

با اینهمه تکرار می کنم که کتاب من ، نه کامل و نه بی عیب است ... » (۴)

در همین حال ، از شکسته نفسیهای تهوع آور - که اغلب هم از ریشه ی خویش بینی و خود ستایی آب می خورد - پرهیز کرده و بی هیچ احساس حقارتی ، سرفراز و سر بلند می گوید :

« ... این کتاب نه « تذکره ی شعرا » است ، نه « منتخبات آثار » و نه چیزی از قبیل « تاریخ ادبیات » به معنی اخص کلمه ، بلکه تحقیق ادبی یک دوره ی تاریخی است از بازگشت ادبی تا آستانه ی شعر نو (از صبا تا نیما) که بیش از یک قرن و نیم طول کشیده است و به واسطه ی نزدیکی به روزگار ما و به جهت وقایع شگرفی که در آن رخ داده است و قهرا در رویدادهای ادبی آینده نیز تأثیر فراوان خواهد داشت ، اهمیت اجتماعی و ادبی فوق العاده دارد ... » (۵)

آرین پور ، در تدوین کتاب ، یک تذکره - نویسی و تاریخ نگار عادی باقی نمی ماند ، بلکه از همان نضت تا پایان کتاب ، در شرح حال و آوردن مدارک و اسناد و شواهد و آثار شعرا و سخنوران ، از اندیشه و نگرش خویش به عنوان یک منقد ورزیده ، مایه می گذارد و از این کسار همواره و همواره باز نمی آید و این از بزرگترین فایده های است که از کتاب او حاصل می آید و به حق در این زمینه بسیار دقیق است و صاحب نظر ، و چون به ضرورت یک تفحص و تحقیق صمیم ، مدتی دراز در حال و هوای شعر و ادب این یک قرن و نیم - از صبا تا نیما - زیسته ، نکته ها و دقیق بسیار بر او مکشوف آمده : احوال و آثار هیچیک از نام آوران ادب را جدا از جریان های سیاسی و اجتماعی و موضع تاریخی آنها و تأثیر و تاثرات متقابل (فرد - محیط) ، بیان نکرده است . اگر « شیبانی » (۶) را « بدبین » می داند ، علت آنرا در بی سامانی وضع محیط و فقدان عدالت اجتماعی ، جستجو می کند :

« ... اشعار شیبانی ، بزرگترین فاجعه ی روح رنجور و دردناک بشری را نمایش می دهد و از مطالعه ی آنها به خوبی در می یابیم که وضع تیکمردان و آزادگان ایران ، در آستانه ی تحولات نوین اجتماعی ، چگونه بوده است ... » (۷)

اما البته ، نگارنده ی این سطور را در همین جا ، سخن به فریضت نیز بر آرین پور هست : در جملات بالا ، او شیبانی را ، تلویحا در زمره ی آزادگان بر شمرده که باید گفت خود این عنوان به او ، تساهل کرده است چرا که از ویژگیهای یک فرد آزاده و نستوه ، داشتن روح حماسی و آشتی ناپذیر است و این ویژگیها با سرسردگیهای متداول هر عصر ، یکجا جمع نمی آید همانطور که در مقدمه ی ناصر خسرو را به عالیترین جلوه ، چنین می بینیم و به همین جهت است که او در « سخن خود » ، این کوهری لفظ در زمره ی (۸) خیلی به اساک خرج می کند ، و البته در عمل هم از بوته ی امتحان بی غش بر رویه قلمه است و این لازم است چون « شیبانی » تنها با سخن دل خوش نمی داریم که در زمان خود آزمودیم برخی شعرا

متعهد را که فریاد اعتراضشان را چون بوق در هر بوق و کسرنائی سالها دمیدند اما به هنگام عمل ، زه زدند و توسن سرکش اندیشه و وجدانشان ، یابوی باربر از کار درآمد ! شیبانی اگر نه از این دسته ، دست کم ، سزاوار عنوان « آزادیگم » نیز نیست چون می بینیم که او تا هنگامی که در حزب و راحت و در کف عنایت است بهاریه ی آنچنانی را در مدح و منقبت می سراید - رجوع کنید به ج اول ص ۱۳۳ کتاب مورد بحث - و بعدها ، هنگامی که بر اثر سعایت حاسدان ، به تعب می افتد و رانده می شود و « شکوایه » های از سر در یوزه نیز ، به دست اربابان او نمی رسد ، چنین می سراید که :

فغان از این جهان و خوی زشت او
که از بلاست جمله خاک و خشت او -

جند اول - ص ۱۴۱ -

اما البته ، از اینگونه تساهل در کتاب آرین پور بسیار نادر است و باری ، هیچ از شکوه و ارج کار او نمی کاهد که گفت : ان الصارم قدینبو وان الجواد قدینبو (۹) تیغ جوهر دار نیز ، گاه زنگ می زند و اسب تیز پای هم گاه به سر در می آید .

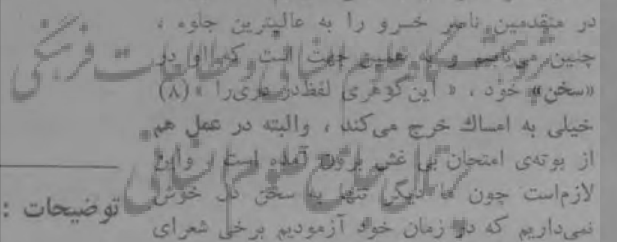
سخن دراز دامنه شد و از حوصله ی این مقال بیرون زد ، پس هر چه شتابناکتر اطراف آن را فراهم آورم و نمایی از کتاب به دست دهم و به همین بسنده کنم و نقدی در خورد کار او را به صاحب نظران یا به فرصتی بلندتر واگذارم .

کتاب دو جلد است : جلد اول شامل دو کتاب : « بازگشت » و « بیداری » است ، چنانکه جلد دوم نیز حاوی دو کتاب « آزادی » و « تجدید » .

در پایان هر یک از این چهار کتاب تکمله ای مفید آمده است و هم کتابنامه ی مفصل و سائنه یی نیز که محققان را بسیار مفید تواند افتاد و سهولت تناول را بر این خوان گسترده و رنگین ، تدارک می بیند .

تقریبا هیچیک از صفاحت بکر این کتاب ، بافته نمی شود که آرین پور آن را به ذیلی بلند پیارسته باشد . کتاب علاوه بر غلطنامه یی که به دست ما رسید ، به نسبت هر صد صفحه ، چهار تا پنج غلط چاپی دیگر نیز دارد که امید است در چاپهای قریب الوقوع بعد ، معدوم و کتابی چنین آراسته از هر جهت پیراسته گردد .

نگین - در صفحه بعد منتخبی از این کتاب را ملاحظه خواهید کرد .

توضیحات :

- ۱ - از جمله : دکتر محمود عنایت در مقاله یی در کیهان ، اواخر اسفند ۵۰ و منوچهر آتشی در تماشا شماره ی ۵۳ .
- ۲ - کیهان ، پنجشنبه ی ۱۴ اردیبهشت ۵۰ .
- ۳ - آیین نگارش تاریخ تالیف رشید یاسمی تهران ۱۳۱۶ صفحات ۵۱ و ۵۲ و ۵۳ .
- ۴ - « از صبا تا نیما » تالیف آرین پور - ج ۱ - پیشگفتار - صفحه ی دوم .
- ۵ - فتح الله خان شیبانی ، از شعرا ی دوران محمده شاه و ناصر الدین شاه . (۱۳۰۸ - ۱۳۴۱ ه . ق) .
- ۶ - « از صبا تا نیما » ج اول ص ۱۴۲ .
- ۸ - اشاره به این بیت از ناصر خسرو :
من آنم که در پای خوکان نریم
هر این گوهری لفظ در دری را
- ۹ - از ضرب المثلهای عرب .